

ОЛЕГ МАКСИМЕНКО

УРИВОК З КНИГИ «КРІЗЬ МГЛУ – ДО СВІТЛА»

"ПРОСВІТА" В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Товариство "Просвіта" на теренах Краматорська засноване восени 1941 року. Головою "Просвіти" був обраний Данило Гілляка. Він мав приблизно 40 років, до війни працював інженером на заводі "НКМЗ". "Просвіта" в 1941 році нараховувала більше 100 осіб.

Штаб "Просвіти" розташовувався на другому поверсі в Палаці культури "СКМЗ". У цьому ж Палаці культури знаходилася й Краматорська районна Управа. Начальником Краматорської районної Управи був В.В. Шопен. Цікаво, що кімната - штаб "Просвіти" і кабінет В.В. Шопена знаходилися на одному поверсі - на другому. "Просвіта" займала кімнату № 8.

При Краматорській районній Управі виходила "Краматорська газета", а раніше виходив "Бюлетень". Редактором обох видань був В.В. Шопен. Він був і членом "Просвіти". "Краматорська газета" друкувалася українською мовою, мабуть тому, що її редактор був членом "Просвіти" і палко підтримував українську мову й незалежність України.

При Товаристві "Просвіта" був драматичний гурток. У кінці 1941 року - на початку 1942 року цей гурток поставив п'єсу Бориса Грінченка "Степовий гість". Це п'єса про незалежність України. Художнім керівником драматичного гуртка був Підгорний. При "Просвіті" існував також і хор, який виконував українські народні пісні. У хорі було приблизно 40 осіб, а в драматичному гуртку - 50. У більшості, це була молодь 18-20 років, яка була застрахована від відправки на роботу до Німеччини. Товариство "Просвіта" було гарантом цього.

У "Краматорській газеті" за 12 листопада 1942 року є таке оголошення:

"Товариство "Просвіта" проводить прийом музичних фахівців до симфонічного оркестру по фаху. Скрипка, віолончель, альт, труба, тромбон, контрабас."

У "Просвіті" була своя печатка й членські квитки, виготовлені в Слов'янську. Вони були з простенького паперу жовтого кольору. На них

були написані слова І. Франка: "Братерством, щирими трудами Україна воскресне."

При Товаристві "Просвіта" існували курси німецької мови. Завідував цими курсами Федір Степанович Руденко. Курси були на добровільних засадах і платними. Для членів "Просвіти" вони були безкоштовні. Заняття проводилися 1-2 рази на тиждень, у групі було 15-20 осіб. У більшості це були члени "Просвіти".

Товариство "Просвіта" організовувало лекції з історії України. У "Краматорській газеті" постійно друкувалися оголошення такого змісту:

ОГОЛОШЕННЯ

Лекція з історії України відбудеться в неділю 8 листопада о 12 годині дня в лекційній залі (будинок Райуправи). Вхід вільний. Товариство "Просвіта"

З цього оголошення видно, що "Просвіта" займала чільне місце в ті часи, щоб проводити лекції з історії України в лекційній залі будинку Райуправи. Переважно лекції проводилися по неділях.

Про існування при "Просвіті" курсів німецької мови засвідчує "Краматорська газета":

ОГОЛОШЕННЯ

При Товаристві "Просвіта" існують курси вдосконалення знань з німецької мови. Проводиться додатковий запис слухачів. Заняття проводяться два рази на тиждень. Навчання платне. Товариство "Просвіта".

А 27 грудня 1942 року "Просвіта" підготувала концерт, присвячений Різдвяним святкам. Про це свідчить оголошення, надруковане в "Краматорській газеті" за 25 грудня 1942 року:

"27 грудня 1942 року о 3 годині дня відбудеться Великий концерт для членів Товариства "Просвіта" та їхніх родин. Вхід за членськими квитками. Товариство "Просвіта".

Ю. Музиченко на шпальтах "Краматорської газети" за 13 грудня 1942 року виступив зі статтею "Драма людини, що потрапила до пастки". Автор цієї статті розповідає про останні роки життя професора М.С. Грушевського. В ті роки М.С.Грушевського члени "Просвіти", як, до речі, і зараз, вважали істориком номер один. Але тривалий час радянська влада це ім'я замовчувала.

3 1943 року "Краматорська газета" половину своїх публікацій здійснювала, крім української мови, і російською мовою. Але в кінотеатрі йшли фільми з українським текстом. "Краматорська газета" за 7 липня 1943 року надрукувала таке оголошення:

"ГОРОДСКОЙ КИНОТЕАТР

7 и 8 июля кинокомедия с украинским текстом "Школа любви» и еженедельник. Вход бесплатный.

Районная городская управа приглашает рабочих и интеллигенцию города с их семьями посетить кинотеатр в указанные дни. Начало в 17.30."

Товариство "Просвіта" в тісному зв'язку працювало з Відділом Освіти при Управі. Так, Ф.С. Руденко, що був референтом "Просвіти", викладав українську мову в ремісничому училищі "СКМЗ" від Відділу Освіти. Відділ Освіти піклувався про навчання дітей, а тому в Краматорську були відкриті школи. Про це свідчить оголошення в "Краматорській газеті" за 20 вересня 1942 року:

"Відділ Освіти Районної Управи відкриває в місті Краматорську 1 жовтня 1942 року середні школи старшого концентру. (Окремо для осіб чоловічої і окремо для осіб жіночої статі віком від 11 до 19 років.) Навчання буде платне.

Чол. - вул. Триумфальна (кол. 11 середня школа), жін. - крім 1 початк. школи (Садова,77)"

Учителям, що працювали в цих школах, довелося укладати підручники, кожному зі свого предмету. За радянськими підручниками практично не вчилися, тому що їх не було, а коли де й залишилися, то радянська ідеологія підручників не влаштовувала тодішню владу. Але деякі підручники влаштовували Управу, і Відділ Освіти через газету купував потрібні книжки в населення. Так, наприклад, оголошення в "Краматорській газеті" за 24 вересня 1942 року свідчить про це:

"Відділу освіти районної Управи дуже потрібні для середніх шкіл такі підручники дореволюційного видання. Російською мовою: Челпанов "Психология" Челпанов "Логика" Українською мовою: Грушевський М. - Ілюстрована історія України. 1918 р. Єфремов - Історія українського письменства. Особи, які мають будь-який із зазначених підручників, дуже запрошуються продати їх Відділу Освіти. Плата за згодою. З пропозиціями звертатись до Відділу Освіти Районної Управи, кімната 21. Відділ Освіти."

У ті часи ставилося питання, якою ж повинна бути школа? На шпальтах "Краматорської газети" з цією проблемою виступив В. Кириченко зі статтею "Відмінні риси нової школи." Ось що він пише:

"Якою ж повинна бути наша українська школа? Не може бути жодних сумнівів у тому, що школа мусить бути суто українською, національною школою. Крім того, що все навчання в ній провадитиметься тільки українською мовою, в процесі роботи дітям послідовно й невинно повинна прищеплюватися любов до всього українського - до українських борців за визволення своєї батьківщини від більшовизму, до української літератури, мистецтва, українського слова й фольклору."

Відділ Освіти проводив свята з приводу закінчення навчального року. Про це свідчить оголошення в "Краматорській газеті":

"По случаю окончания учебного года по начальным и средним школам Краматорского района, 8 августа 1943 года в 11 ч. утра в гортееатре состоится Большой концерт для учеников, родителей, педагогов. Вход по пригласительным билетам. После концерта для отличников и выпускников, а также их родителей и педагогов состоится завтрак в помещении столовой райуправы. Районна Управа."

Навесні 1943 року в Краматорську почала активно діяти група ОУН. Цю групу очолювали Нюра-"Циганка", вчителька з Дніпродзержинська, і Серафима Петрівна Кут'єва. Оунівське підпілля нагадувало про себе листівками, які з'являлися в театрі, на місцевому ринку, на заводах. Листівка розпочиналася словами: "Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!" У зв'язку з цими подіями "Просвіта" була заборонена. Пішли арешти, обшуки. Данило Гілляка попередив Ф.С. Руденка про те, що потрібно знищити списки членів "Просвіти". І Ф.С. Руденко навесні 1943 року знищив в пічці списки членів "Просвіти". Сам Федір Степанович Руденко був заарештований німцями в 1943 році, навесні, за підозру в розповсюдженні оунівської літератури. Його відправили у Донецьк на роботу в шахту на три місяці. Печатку "Просвіти" Ф.С. Руденко також своєчасно знищив.